

อุดมคติที่ควรมีต่อทศทั้ง ๒

— ๒ —

๑๑ ตุลาคม ๒๕๑๑

บัดนี้เป็นเวลาที่จะได้พูดคุยกันถึงเรื่องทศ ต่อไปจาก
ที่พูดค้างไว้ในวันก่อน. วันก่อนได้พูดคุยกันถึงความหมายของ
คำว่า “ทศ” ในทุกความหมายแล้ว รวม ๆ กันไป; วันนี้
ก็จะได้พูดคุยกันให้ละเอียดเป็นทศ ๆ เฉพาะทศ.

ความหมายของคำพูดทุกคำ มันมีอยู่เป็นชั้น ๆ ซึ่งต่างกันมาก แล้วแต่
ว่าคนมีการศึกษา มีสติปัญญาอย่างไร มันก็มองเห็นลึกต่างกัน. เพราะฉะนั้น
ในวันนี้เราจะพูดถึงความหมายที่มีนัย และที่เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า “ทศ” กล่าวคือ
ปิตามารดา บุตร ภรรยา ครูบาอาจารย์ ญาติมิตร สมองเพราะหมัน และบ่าว
ไพร่ หกคำนี้เป็นส่วนใหญ่; ซึ่งเป็นชื่อของทศในทางฝ่ายจริยธรรม. สมมุติว่า
เรายืนอยู่เป็นจุดศูนย์กลาง แล้วก็มีทิศหน้า ทิศหลัง ทิศซ้าย ทิศขวา ทิศบน
ทิศล่าง ก็คือมีรอบตัว; เป็นสิ่งที่เราจะต้องมองเห็น และต้องปฏิบัติให้ได้ผล
ของมันด้วย. การมองเห็นนี้ จะมองเห็นกันลึกซึ้งก็มากน้อย ฉะนั้นเราจึงต้อง
มาทำความเข้าใจ เกี่ยวกับความโล่ง ความฉลาดของเรา หรือของคนทั่วไปในเรื่องนี้.

๔๘๗

ภาษาพูดมีความหมายหลายชั้น ทั้งที่กล่าวแล้ว; ข้อนั้นมันแล้วแต่ว่าจะแจ้งกันในแนวไหน ในแง่ของอะไร. ถ้าแจ้งกันในแง่ของวัตถุ มันก็ไปอย่างหนึ่ง, ถ้าแจ้งในแง่ทางนามธรรม ทางวิญญาณ มันก็ไปอีกอย่างหนึ่ง; เจาะในแง่ประโยชน์อย่างโลก ๆ ความหมายมันก็เกิดขึ้นอย่างหนึ่ง, เจาะไปในแง่ประโยชน์ในทางธรรมอันลึกซึ้ง ความหมายมันก็มีไปอีกอย่างหนึ่ง.

ทีนี้ เรามาศูกันในขณะที่กว้าง หรือที่เขาจะเรียกกันในขั้นนี้ว่าปรัชญาของมันเป็นอย่างไร ? ปรัชญาของคำว่า พ่อแม่, ปรัชญาของคำว่าลูกเมีย เป็นต้น เหล่านี้มันเป็นอย่างไร ? เมื่อถามว่าอย่างไร ? นี่มันก็ต้องดูกันว่าในแง่ไหน ?

แง่อันแรก ดูในทางวัตถุ เช่นดูกันในแง่ของชีววิทยาทางวัตถุ. ถ้าเราดูกันในแง่ของชีววิทยา พ่อแม่ก็เป็นเพียงพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ เหมือนที่มันทำให้เกิดสัตว์ เกิดพืช เกิดต้นไม้ขึ้นมา; มันมีพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ เป็นเพศผู้ เพศเมีย ที่จะให้การผสมกันออกมาเป็นหน่วยใหม่. ดูกันไว้ ดูสัตว์ พ่อแม่มันก็มีเพียงเท่านั้น; นี่ในแง่ของชีววิทยา. ถ้าเราไปดูกันในแง่ของมันที่ไม่มีจริยธรรม ไม่มีอารยธรรม ไม่มีเรื่องทางจิตใจที่สูงส่งอะไร; มันก็นำไปสู่ความนึกเท่าที่จะมองเห็นกันแต่ในทางวัตถุ และเห็นกันแต่ประโยชน์ทางวัตถุ พ่อแม่ก็เลยไม่มีบุญคุณ. มันมีกันแค่นี้เห็นกันมาอย่างนั้น ถือกันมาอย่างนั้น เชื่อกันมาอย่างนั้นว่าพ่อแม่นี้เป็นเพียงพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ ให้เกิดลูกออกมา; หรือยิ่งไปกว่านั้นก็เพื่อความสนุกสนานของพ่อแม่.

ในหลวงรัชกาลที่ ๖ ทรงนิพนธ์เป็นคำประพันธ์ ผมจำมานานแล้วหนังสืออันเดิวนั้นจำไม่ค่อยได้ จะผิดถูกอย่างไรบ้างสองฝั่งคุ, ใจความยังมีอยู่ว่า
“เขาให้ชีวิตเรา มิใช่ให้ดังให้ทาน กฎธรรมคว่าน ว่าเป็นของไม่น่าอศรราย”

นี่เป็นคำพูดฝ่ายธรรมพุทธชักชวนเกลี้ยกล่อมชาวบ้าน. เขาให้ชีวิตเรา มิใช่ให้ทั้งให้ทาน นั่นหมายความว่าพ่อแม่ให้ชีวิตเราเกิดมานั้น มิใช่เป็นการให้, ไม่มีผู้ให้ หรือผู้รับอย่างให้ทาน; แต่มันเป็นกฎธรรมดา ซึ่งสืบพันธุ์กันตามธรรมดา; เพราะฉะนั้นเราไม่ต้องเห็นแก่พ่อแม่ ไม่ต้องเกรงพ่อแม่; นี่คำพูดฝ่ายธรรมเป็นอย่างนี้. เนื้อหาเห็นว่าเป็นของบรมโบราณ ที่แท้มันเคยมีผลมาแล้วอย่างไร มันก็ยังมีผลมาจนกระทั่งบัดนี้.

มีนิทานที่ผสมชอบเล่า เรื่องจริงที่ชอบเล่า แล้วก็ไม่ค่อยจะน่าเล่า ว่าผู้สำเร็จปริณามจากเมืองนอกคนหนึ่ง เป็นผู้หญิง กลับมาถึงเมืองไทย ใช้นามอย่างคนใช้ จนกระทั่งแม่ทนไม่ไหว. วันหนึ่งทนความกระตือรือร้นของลูกคนที่ใช้นามอย่างคนใช้นั้น ไม่ไหว; แม่ก็ออกปากว่า ลูกช่างไม่รู้บุญคุณของพ่อแม่เสียเลย. ลูกสาวก็ทวาดเอาว่า แม่ไม่รู้บุญคุณของฉัน. ฉันไปเมืองนอกฉันไปหาเกียรติยศชื่อเสียงมาให้แม่. นี่เรื่องมันกลับกันเสียอย่างนี้; เป็นเรื่องจริงที่ในกรุงเทพ ฯ เป็นเรื่องจริงที่ควรจะได้แก่กันอยู่บ่อย ๆ; ไม่ต้องยกชื่อก็ได้ มันกระทบกระเทือน.

นี่เข้ากับรูปเรื่องที่ว่า “เขาให้ชีวิตเรา มิใช่ให้อย่างให้ทาน เป็นกฎธรรมดา มิใช่เป็นของน่ายกจรรยา”; ก็มองดูในแง่ของชีววิทยา พ่อแม่เป็นเพียงหน่วยพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ ที่จะออกลูกออกมาใหม่; ไม่มีความหมายทางจริยธรรม หรือทางอุดมคติ. การมองในแง่วัตถุอย่างนี้ก็อาจมองได้อีกหลายอย่าง.

ในแง่ที่ ๒ มองสูงขึ้นมาน้อย ก็มองว่า ในแง่ทางสังคมมนุษย์, มนุษยวิทยา หรืออะไรก็ตามใจ ผมก็เรียกไม่ค่อยถูก. พ่อแม่ก็คือผู้ที่เป็นผู้รับ

ผิดชอบต่อบุตร แก่บุตร; บุตรอยู่ในความรับผิดชอบของพ่อแม่ทางสังคม. พ่อแม่ก็ต้องรับผิดชอบต่อบุตร ต่อบุตร ก็จะต้องเลี้ยงบุตรในฐานะเป็นความรับผิดชอบต่อ หรือหน้าที่ให้มันดี ตามที่เขารู้สึกกันอยู่ทั่วไป ในวงสังคม. อย่างนั้นมันก็ยังดีกว่าที่จะมองกันในเรื่องชีวิต เป็นวัตถุสั้น ๆ; คือเกิดหน้าที่ภาระผูกพันที่จะต้องทำให้ดี แล้วสังคมก็ โดยที่พ่อแม่เป็นพ่อแม่จริง ทำลูกให้เป็นลูกขึ้นมาจริง ๆ.

ในแง่ที่ ๓ ระดับสูง คือมองกันในแง่ฝ่ายวิญญาณ ฝ่ายธรรมะ ฝ่ายศาสนา ฝ่ายอุดมคติสูงสุด; เราเรียกกันว่า อุดมคติทางฝ่ายวิญญาณแก่แล้วกัน. **อุดมคติฝ่ายวิญญาณ ตามหลักพุทธศาสนา**ก็คือว่า พ่อแม่เป็นพระพรหมของลูก เป็นอาจารย์คนแรกของลูก เป็นพระอรหันต์ของลูก; นี่มันมากกว่าความหมายในแง่สังคม ที่เขาถือกันทั่วไป. ความหมายที่มันรวมที่สุดก็อยู่ที่ พ่อแม่เป็นผู้ให้ชีวิต; ชีวิตนี้ได้มาจากพ่อแม่เพราะว่ามันเกิดเองไม่ได้ อะไรทำนองนี้; เป็นผู้ให้ชีวิต ให้ตัวมัน ให้บุคคลอะไรนั้นมาที่เดียว. แต่แล้วมาเป็นอะไรบ้าง; คนพาลก็เห็นอย่างหนึ่ง บัณฑิตก็เห็นอย่างหนึ่ง คนมีปัญญาดันก็เห็นอย่างหนึ่ง คนมีปัญญาเล็กก็เห็นอย่างหนึ่ง.

เพราะฉะนั้น เราจึงวางหลักว่า ในแง่ของชีวิตวิทยานี้ มันคืออะไร, ในแง่ของสังคมวิทยานี้มันคืออะไร, แล้วในแง่ของอุดมคติทางฝ่ายวิญญาณสูงสุดมันเป็นอย่างไร. จำตัวอย่างพระพุทธรูปไว้สักสิ่งหนึ่งก็ได้ : ในแง่ของวัตถุ ว่าพระพุทธรูปองค์เล็กๆ มีค่าเท่ากับปลาทองสองแข่ง ที่ซื้อมาด้วยเงินเท่ากัน. แต่ในทางสังคมเขาก็ไม่ได้ถือกันอย่างนั้น, ไม่ได้ถือทางวัตถุ; เขาถือเป็นวัตถุสำหรับให้เกิดประโยชน์อะไรมากกว่านั้น. ยิ่งในแง่อุดมคติ พระพุทธรูปก็เป็นตัวแทนของพระพุทธ ของพระธรรม ของพระสงฆ์ก็ได้; ไม่ใช่มีค่าเท่ากับ

ปลาทูสองเส้น. นิคุณลงจำข้อเท็จจริงอันนี้ไว้สำหรับเปรียบเทียบ. ถ้าของสิ่ง
ต่าง ๆ ในแง่ต่าง ๆ แล้วจะได้เลือกเอาแง่มุมที่เป็นประโยชน์ที่สุด.

พ่อแม่ไม่ใช่เป็นเพียงพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ ที่ให้เกิดลูกออกมา; แต่เป็น
ผู้ที่เป็นอย่างนั้น เป็นผู้ที่เป็นอย่างนี้ กระทั่งเป็นพระอรหันต์ในครอบครัว.
ถ้าถือตามอุทมคติของพุทธบริษัทแล้ว พ่อแม่เป็นพระอรหันต์ประจำครอบครัว;
จงจำไว้บ้าง, เป็นที่ให้เกิดบุญแก่ลูก; คำว่า "พระอรหันต์" เขามุ่งหมาย
อย่างนั้น. ลูกจะชักชวนเอาบุญออกมาได้จากพ่อแม่ ถัดการปรานีบิดาแม่
ด้วยความกตัญญูภักดี; เพราะฉะนั้นพ่อแม่ก็เป็นที่ตั้งแห่งความกตัญญูภักดี;
นี่คือบทบาทอันสำคัญ. ในแง่ของชีวิตวิทยาพ่อแม่ก็เป็นพ่อพันธุ์แม่พันธุ์เท่านั้นเอง;
เหมือนพ่อควาย แม่ควาย หรือเพศผู้เพศเมียในก้นไม้. ในแง่ของสังคมวิทยา
พ่อแม่เป็นผู้ต้องรับผิดชอบบุตร. แต่ว่าในแง่ของอุทมคติ ทางฝ่ายวิญญาณ
ในทางพุทธศาสนา ถือว่าพ่อแม่เป็นพระอรหันต์ของครอบครัว.

เพราะฉะนั้น ทิศที่หนึ่ง ทิศเบื้องหน้าคือพ่อแม่ มีความหมายอยู่
อย่างนี้; ต้องเพ่งดูในลักษณะอย่างนั้นว่าเป็นทิศเบื้องหน้า มาก่อนและสำคัญกว่า.
ระวังให้ดี ให้คงเป็นทิศเบื้องหน้าอยู่เรื่อย. ในเรื่องพ่อแม่; เคียวพอกไม่มี
เมียเข้า ไขว้ไปเอาภรรยามาเป็นทิศเบื้องหน้า เอาพ่อแม่ไปไว้ทิศเบื้องหลัง
ก็เป็นเรื่องที่เหลวไหลสิ้นดี; ระวังอย่าให้มันเป็นอย่างนั้น คือเอาอะไรที่ตนชอบ
ตนพอใจเป็นเบื้องหน้า มันก็คือเอาเรื่องที่ดีเลิศชอบนั้นแหละเป็นเบื้องหน้า.
ที่พวกเราต้องเอาสิ่งที่ถูกต้อง ที่เป็นธรรมะ มีอยู่จริงอย่างไร มีความถูกต้องเป็น
เบื้องหน้า

ทีนี้เราจะดูวกเกี่ยวไปเสียให้หมดก่อนจะดีกว่า จะง่ายแก่การเข้าใจ ;
ทิศเบื้องหลังคือ บุตร ภรรยา บุตรมาก่อนคำว่า ภรรยา สำหรับภาษาบาลี ;

ถึงแม้ในภาษาไทยก็พูดว่าลูกเมีย ไม่พูดว่าเมียลูก, เราก็ต้องตักเตือนถึงคำว่า บุตรก่อน. ง่าย ๆ ในทางวัตถุ ทางชีววิทยา ลูกก็คือผลของการสืบพันธุ์ เหมือนสัตว์และต้นไม้; ทางวัตถุก็มีเพียงเท่านี้ เป็นปฏิกริยาออกมาตามกฎ ของธรรมชาติ เท่านั้นเอง. นึกไปเข้ากับบทเมื่อตะกี้ที่ว่า “เขาให้ชีวิตเรา มิใช่ ให้ตั้งให้ท่าน กฎธรรมคาท่าน ไม่เห็นว่าน่าอัศจรรย์”; ทางวัตถุ ลูกก็เป็น แต่เพียงเป็นก้อนอะไรก้อนหนึ่ง ที่มันออกมาจากการสืบพันธุ์ของพ่อแม่.

ส่วนทางจริยธรรมของสังคม ที่เราถือกันมาแต่โบราณ หรือตาม ความรู้สึกตามธรรมชาติในทางโลก ๆ ลูกก็คือเครื่องปลื้มใจของพ่อแม่ : พ่อ คลอดลูกออกมา หรือก่อนคลอดก็ตาม ลูกนี้เป็นวัตถุที่หวังที่ปลื้มใจของพ่อแม่. ถ้าความรักตามสัญชาตญาณ มันก็พอใจเหมือนสัตว์รักลูกก็พอใจ; แต่คนคิดได้ มากกว่านั้น มันจึงเป็นเครื่องปลื้มใจมากกว่า; ควรจะเป็นสิ่งที่มีความหมาย ตามคำว่า บุตร. บุตร หรือปุถุระ ศัพท์นี้มีความหมายมาแต่โบราณ ตาม ความเชื่อของชาวอินเดีย ซึ่งเป็นเจ้าของภาษาที่ว่า *ผู้ที่จะยกบิดามารดาขึ้นเสีย อภินรค*, นรคคือความเป็นทุกข์ชานาสนิค. พ่อบุตรมีมากก็ปลื้มใจว่า ยกนรค ในอกที่มีความร้อนใจออกไปได้; ปลื้มใจ คือใจเราได้สิ่งที่เรารักที่สุด ที่จะสืบ ตระกูลของเรา ที่จะทำบุญอุทิศให้เราเรื่อยไป ในเมื่อเราตายไปแล้ว; นี่เป็น เรื่องปลื้มใจอย่างนี้ จึงกำจัดเสียซึ่งนรค คือความร้อนใจ. บุตรเป็นเครื่อง ปลื้มใจแก่บิดามารดาอย่างนี้.

ในสังคมธรรมดาสัญญ ก็เห็นว่าบุตรจะเป็นผู้สืบตระกูล; มันเห็น แก่ตัว เห็นแก่ชาติพันธุ์ก็อยากจะสืบสกุล. เรามีทรัพย์สินสมบัติ เราไม่อยากให้ แก่ใคร ก็ให้ลูก; ให้ลูกช่วยรักษาทะกูลไว้. เทียบนี้อาจจะเลวลงไปกว่านั้น คือบุตรในบางแง่บางกรณี กลายเป็นสินค้าไปก็ได้ นำหัวเราะ; เมืองไทยนี้

ลูกสาวชายแพง, เมืองอินเดียวลูกชายชายแพง. นี่แล้วแต่ความนิยม หรือ
ขนบธรรมเนียมประเพณี ออกส่วที่ทะนุถนอมลูกเอาไว้ขายราคาแพงๆ; พวกกัน
ตรงๆ อย่างนั้นจะหายากไปบ้าง. นี่เป็นความรู้สึกทางสังคมชั้นที่ค่อนข้าง
จะต่ำ.

ในแง่ที่ ๓ ที่ว่าทางอุคตมคติทางฝ่ายวิญญาณ นั้นยิ่งกว่า ที่ว่าจะเป็นผู้
ยกบิดามารดาจากนรก มันยิ่งไปกว่านั้นอีก คือว่าลูกนั้นควรจะเป็นผู้ที่ถูกมุ่งหมายไว้
สำหรับเป็นผู้ที่จะเดินทางต่อไปเรื่อยๆ จนกว่ามนุษย์จะถึงพระนิพพาน หรือ
พระเจ้าก็ตามใจ. วิวัฒนาการของธรรมชาตินี้มีความมุ่งหมายที่จะให้ดีขึ้น,
คือวิวัฒนาการทางจิตนั้น มันหมายความว่าดีขึ้น จนบรรลุถึงความเป็นอันหนึ่ง
อันเดียวกับพระเจ้า หรือนิพพาน. เมื่อคนไม่ถึงได้ในชาติเดียว ก็มีบุตร
เหลือไว้ สำหรับสืบต่อการเดินทางให้เดินไปๆ จนกระทั่งวันหนึ่ง ชาติพันธุ์ใน
นามของมนุษย์นี้จะถึงนิพพาน หรือถึงพระเจ้า.

ฉะนั้นถ้าใครจะมีบุตรที่เป็นอุคตมคติก็อย่าไปคิดในแง่ต่ำๆ ให้คิดใน
แง่ที่จะสร้างบรรพบุรุษให้มีความสูงทางวิญญาณ จนกว่าจะเดินทางไปถึงนิพพาน
หรือพระเจ้า; ในช่วงชีวิตนี้เราไปไม่ถึง ลูกก็จะไปถึง; ลูกไปไม่ถึงหลานก็จะ
ไปถึง เหล่นมันจะไปถึง; ควรจะคิดอย่างนี้มากกว่า แล้วจะไม่มีความทุกข์
จะมีความสบายใจ มีความก้าวหน้า.

บททวนดูก็จะเห็นได้ว่า ลูกในแง่ของวัตถุ ก็เป็นผลผลิตของการ
สืบพันธุ์ของพ่อพันธุ์แม่พันธุ์. ในแง่ของสังคม หรือมนุษยวิทยา ลูกก็เป็นผู้
สืบสกุล ให้ความสบายใจพอใจแก่บิดามารดา. ทางอุคตมคติสูงสุดของพุทธศาสนา
หรือศาสนาในลักษณะเดียวกัน ก็มุ่งหมายให้ลูกเป็นผู้รับมรดก การเดินทางไป

นิพพานเรื่อย ๆ ไป จนกว่าจะถึงนิพพาน. นี่เรามองดูกันระยะยาว มองดูความมุ่งหมายของชีวิตในขั้นลึก บุตรศรวรจะเป็นอย่างนั้น.

ทีนี้ มีคำว่า “ภรรยา” พ่วงท้าย; ภรรยาคืออะไรขึ้นมาอีก. ถ้า มองดูในแง่วัตถุ ชีวิตวิทยาก็อย่างเดียวกันอีก : ภรรยาก็คือแม่พันธุ์ ผู้ที่จะมาเป็น แม่พันธุ์ เหมือนที่เป็นกันในตัวเต่าจระเข้ ในต้นไม้; สตรีก็มาเป็นฝ่ายแม่พันธุ์ จะไม่พูดถึงก็ได้ในแง่นี้. ถ้าในแง่ของสังคมวิทยา มนุษยวิทยาหรืออะไรก็ตาม เกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็เห็นว่า สตรีเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นในทางบ้านเรือน; เป็น คู่ทุกข์คู่ยาก คู่ทำมาหากิน อย่างนี้ก็นับว่ามีความหมายที่ค้อยู่; แต่เดี๋ยวนี้มัน ค่าลงมาถึงขนาดว่า เป็นเครื่องสำหรับหลงใหล, เป็นสิ่งสำหรับความหลงใหล, เป็นสิ่งสำหรับความโอ้อวด, เป็นสิ่งสำหรับวัชฐานะ, เป็นเครื่องวัชฐานะอย่างนี้. ผู้ชายออกสู่โล่งโล่งเป็นเกือกเป็นเกือกค้าย ก็เพื่อที่จะหาภรรยาที่มีฐานะ เป็น เครื่องวัชฐานะ ว่าสวย หรือว่าดี หรืออะไรก็ตามใจ มันเป็นไปเสียอย่างนี้. ผู้หญิงก็กลายเป็นวัตถุอะไรหนึ่ง สำหรับเป็นของเล่น หรืออะไรสำหรับใช้เป็น เครื่องมือทำนองอย่างนี้; ไม่เป็นอุดมคติ. มันเป็นไปตามความรู้สึกธรรมดาสามัญของกิเลส; เป็นเหตุให้ผู้หญิงสาละวนแต่ในเรื่องที่จะทำให้เกิดความสวยงาม ความงาม ไม่มีความคิดอะไรมากไปกว่านั้น; กลายเป็นพากันด้วยความงาม ไปเสีย มันก็เป็นเรื่องหลอกลวง. ถ้าภรรยาตกอยู่ในลักษณะอย่างนี้แล้ว มนุษย์นี้ ก็ล้มเหลวมาก ไร้ผลมาก; ถ้าเป็นฝ่ายที่มีความหมายสำหรับเป็นคู่สร้างสรรค์ ความเจริญแก่ครอบครัว เช่นนี้ก็นับว่าดี.

ถ้ามองกันในด้านลึก พันธุ์หรือความรู้สึกของกิเลส เป็นอุดมคติทาง ญาณอย่างนี้ ก็ต้องพูดว่า ภรรยาสามีนับเป็นคู่เดินทางหรือเป็นเพื่อนเดินทาง สำหรับไปนิพพานเหมือนกัน. เรื่องนี้มันต้องพูดกันยาว แต่ก็สรุปได้ว่า

มนุษย์ทุกคนเกิดมาสำหรับเดินทางไปนิพพาน มันจึงจะจบเรื่อง; เพราะว่านิพพานนี้ต้องผ่านโลกนี้เสียก่อน. การผ่านโลกนี้ มันก็เหมือนการสืบทอดไปไม่พ้น. จะเห็นการที่มีคู่ผัวตัวเมียสำหรับการสืบทอดไปไม่พ้น. ในเรื่องการผ่านโลกนี้. ผ่านโลกนี้ มันต้องมีคู่ผัวตัวเมียที่ดี ที่ให้ความรู้ความกระจ่างในทางฝ่ายวิญญาณว่าชีวิตเป็นอย่างไร? บ้านเรือนเป็นอย่างไร? ลูกผัวเป็นอย่างไร? อะไรเป็นอย่างไร? นี่ จินรู้จักสิ่งเหล่านี้ดี จนเฉยได้ จนเบื่อระอาได้. ถ้าผ่านไปไม่ได้ไม่ดีกว่าไม่รู้จักเบื่อ ไม่รู้จักระอา ไม่รู้จักเฉย. เพราะฉะนั้นผัวเมียที่ดีจะต้องช่วยกันและกัน ให้เกิดความสว่างไสวในทางวิญญาณ; ไม่ใช่เพื่อให้มาลุ่มหลงอยู่ที่นั่น. เพราะฉะนั้นภรรยาก็ควรจะเป็นเพื่อนคู่หูเดินทางไปนิพพานของสามี; สามีก็เป็นคู่เดินทางไปนิพพานของภรรยา.

พระพุทธภานิชในสูตรนี้พูดถึงแต่บุตรภรรยา; เพราะเขาพูดแก่ผู้ชายคนที่กำลังฟังนั้นเป็นผู้ชาย จึงพูดถึงแต่บุตรภรรยา. ถ้าพูดทั่วไปก็ต้องพูดว่าบุตรภรรยา และสามี. แม้ว่าเวลานี้ คนหนุ่มคนนั้นเขาจะนึกไปในทำนองว่าเป็นคู่สมรสกัน. ในการแสวงหาความสนุกสนาน ในทางเนื้อหนังก็ตามใจ มันก็เป็นชั่วขณะ; แล้วก็รู้ความหมายทั้งหมดของธรรมชาติ ของวิวัฒนาการนี้ ว่ามนุษย์ต้องไปนิพพานเป็นที่สุด เป็นที่สุดจุดหมายปลายทาง. เพราะฉะนั้นการมีภรรยาสามีก็เพื่อจะเป็นคู่ทุกข์คู่ยาก บุกรับไปในการเดินทาง เพื่อจะไปนิพพาน; อย่ามาคิดค้นอยู่ที่นั่น มันจะน่าสมเพช แล้วจะไม่ดีไปกว่าสัตว์ หรือต้นไม้. เมื่อมนุษย์มีใจสูงลิบไปกว่าสัตว์และต้นไม้ ก็ควรจะเดินทางได้ไกลกว่า.

คุณอาจจะเห็นว่า นี่เป็นเรื่องมากไปเสียแล้วก็ได้ ที่พูดว่าแม้กระทั่งลูกก็ต้องเป็นผู้รับมรดกการเดินทางไปนิพพาน. ผัวเมียนั้นก็เป็นผู้ที่จะเป็นเพื่อนทุกข์เพื่อนยาก ในการเดินทางไปนิพพาน ไม่ใช่มาติดกันอยู่ที่นั่น; ให้มองไปในแง่เป็นอุคัมภีร์ที่สูงสุด.

พูดกันแต่เพียง ๓ ชั้นนี้ก็พอแล้ว มากนักมันก็จะยุ่ง ว่าในแง่วัตถุทางชีววิทยา บิคารมารถา ผัวเมีย ลูกเป็นอย่างนี้; ในแง่ทางสังคมวิทยา หรือมนุษยวิทยา หรืออะไรเทือกนั้น พ่อแม่ ผัวเมีย ลูก เป็นอย่างนี้; ในทางอุดมคติสูงสุดทางฝ่ายวิญญาณ (spiritual) ก็ไกลไปกว่านั้น คือเป็นเรื่องเกี่ยวกับจุดหมายปลายทางของมนุษย์คือพระเจ้า หรือนิพพาน.

ทิศต่อไปก็พ้นจากเรื่องทางวัตถุแล้ว คือครูอาจารย์ ญาติ มิตร สนม-พราหมณ์ป่าวไพจน์. ทิศเบื้องขวา คือครูบาอาจารย์ ในทางวัตถุ ในทางชีววิทยา ไม่มีความหมายอะไร, คือไม่ใช่เป็นเรื่องทางวัตถุ เพราะฉะนั้นเราจะไม่พูด; ก็เหลือแต่ทางสังคมวิทยา หรือสังคมมาตรฐาน. เขาก็มักจะเห็นกันว่า ครูบาอาจารย์นี้ เป็นคนรับจ้างสอนหนังสือเป็นอาชีพ. เขามักจะมองอาจารย์กันแต่เพียงว่า อาจารย์นี้เป็นผู้รับจ้างสอนหนังสือ สอนวิชาความรู้เพราะเป็นอาชีพ; อย่างมากก็เป็นเพียงที่ปรึกษาหารือในปัญหาต่างๆ แล้วก็ได้ประโยชน์แก่กันและกันในทางวัตถุ. แต่เมื่อเรามองในแง่ที่สูงขึ้นไป เป็นอุดมคติในฝ่ายวิญญาณแล้ว ก็ต้องมองเห็น แล้วพูดออกมาว่า ครูบาอาจารย์เป็นผู้นำทางฝ่ายวิญญาณ; หรือว่าเป็นผู้สกัดกั้นทางวิญญาณของคนเราให้สูงขึ้นในระดับต่างๆ; เพราะว่าครูบาอาจารย์นี้หมายถึง ผู้ที่เป็นครูบาอาจารย์ทั่วไป ความบ้านความเมือง ที่เป็นการศึกษาในเบื้องต้น, อบรมนารายกในเบื้องต้น, อบรมศีลธรรมในเบื้องต้น; แต่ถึงกระนั้นก็ควรมองเห็นในฐานะเป็นผู้นำของคนเรา ในทางวิญญาณ ไม่ใช่ผู้จ้างสอนหนังสือเลี้ยงชีวิต.

เกี่ยวนี้เด็ก ๆ แทบว่าจะทั้งหมดมองครูบาอาจารย์ในฐานะเป็นลูกจ้างรับจ้างพ่อแม่ของเรา, รับจ้างรัฐบาลซึ่งอยู่ได้ด้วยพ่อแม่ของเรา, เป็นลูกจ้างสอนหนังสือให้แก่เรา ก็เลยไม่เคารพอย่างเป็นปฐมนิยบุคคล. สมัยโบราณเขาให้

เด็ก ๆ มองครูบาอาจารย์เป็นปูชนียบุคคล ผู้มีพระคุณสูงสุด ไม่ใช่ลูกจ้าง. ที่นี้วัฒนธรรมตะวันตกไม่สอนอย่างนี้. สอนให้เป็นเพื่อนกัน. สอนให้ลงลงมา เป็นทำนองไม่ใช่ปูชนียบุคคล. โลกมันจึงปั่นป่วนวุ่นวาย ระส่ำระสาย เพราะวัฒนธรรมบ้าง ๆ บอ ๆ แบบนั้น. พวกเราก็เป็นไทยพุทธบริษัทนี้จะต้องถือว่าครูบาอาจารย์นี้เป็นปูชนียบุคคลสูงสุด ระดับหนึ่ง, เป็นผู้กตัญญูทางวิญญาณของกุลบุตรให้สูงขึ้นในระดับแรก; ที่คนปองขวามีความหมายอย่างนี้.

ทิศเบื้องซ้ายคือ ญาติและมิตร. ญาติก็หมายถึง ผู้ที่สืบสายโลหิตโดยตรง อันได้แก่เป็นญาติทางสายโลหิต; และเป็นญาติในทางธรรม ก็คือเป็นญาติโดยทางมีความเข้าใจตรงกัน ในทางอุดมคติ ก็ได้มาเป็นพวกกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่กันและกันในทางธรรม ก็เรียกว่าเป็นญาติในทางธรรม. ความหมายสำคัญมันอยู่ที่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน. แม้เป็นญาติโดยสายโลหิต ถ้าไม่ช่วยกัน ก็นับว่าไม่ใช่ญาติ. ส่วนคนที่ไม่ใช่ญาติโดยสายโลหิต แต่ขอเพื่อ เกื้อกูลช่วยเหลือกันเคยผูกพันกันอยู่ ก็กลายเป็นญาติ, และกลับจะเป็นญาติมากเสียกว่า.

คำว่า “ญาติ” มาจากคำว่า ฐิ คือรู้สึกรู้สีก; รู้สึกรู้สีกว่า เป็นผู้ที่เราต้องรับรู้หรือรู้สึก หรือสนใจอยู่เสมอ. ส่วนคำว่า “มิตร” นั้นหมายถึงความรักในทางเมตตา; พอมีความรักก็เป็นมิตรขึ้นมาทันที. รวมแล้วไปด้วยกันได้ คำว่า “ญาติ” กับ “มิตร” นี้มีหัวใจคล้ายกัน; เพราะฉะนั้นจึงเอามาไว้ติดเกี่ยวกับทั้งญาติทั้งมิตร. สองสิ่งนี้ไม่มีความหมายในทางวัตถุ ไม่สามารถบัญญัติความหมายอะไรได้ในทางวัตถุ; ไม่เหมือนกับวัตถุเป็นวัตถุออกมาจากพ่อพันธุ์แม่พันธุ์; แต่จะมีความหมายทางสังคม. คือว่าเห็นอยู่ได้ง่าย ๆ ว่า เป็นผู้ที่ช่วยเหลือกันร่วมทุกข์ร่วมสุขแก่กัน : เป็นสิ่งที่น่าสนใจซึ่งความปลื้มใจ ในเมื่อธุระการงานเกิดขึ้น. อยู่ในโลกมันเต็มไปด้วยธุระการงาน และการงานเป็นของหนัก. ที่นี้การงานเป็น

ของเบรไปได้ก็เพราะมีมิตรรอบคอบ ; สิ่งต่าง ๆ สำเร็จไปได้ก็เพราะการร่วมมือของทุกคนที่เป็นมิตร. นี่ทางสังคมมันก็เป็นอย่างนั้นในระดับกลาง ๆ.

ในระดับสูงเป็นอุดมคติฝ่ายวิญญาณ มิตรก็ไม่ใช่อะไรอื่นอีก ก็ต้องเป็นเพื่อน เคียงข้างกันไป สำหรับไปนิพพานอีกเหมือนกัน ; เพราะฉะนั้นมิตรที่แท้จริงก็ได้แก่ผู้ที่คอยช่วยเหลือชักชวน ซึ่งกันและกัน, ประคับประคองซึ่งกันและกัน ให้ดำเนินไปแต่ในทางดี และสูงไปทางนิพพาน ; เป็นเพื่อนที่คอยชักชวนเมื่อเราเผลอ. เพื่อนจะคอยให้สติ อย่าให้ลืม หรือหลงทางจนกระทั่งว่าไปถึงนิพพาน ; คอยกระชับขังหู ไม่ให้ลืมได้ แม้ในวินาทีที่จะตายแล้ว. นี่จึงจะเรียกว่าเป็นอุดมคติของคำว่ามิตร. ส่วนอุดมคติที่กินเหล้าด้วยกัน เกี่ยวผู้หญิงด้วยกันอะไรนั้น เป็นมิตรอย่างภูก่บิศาจ ไม่รวมอยู่ในความหมายนี้ ไม่เป็นอุดมคติอะไร ; แล้วจะกลายเป็นเรื่องทางวัตถุ คือเพื่อนกินเหล้า เพื่อนสามะเสเตเมา เป็นเรื่องเนื้อหนังไป.

ความหมายของคำว่า “สมณพราหมณ์” ที่คนเบ้องบน เบื้องสูง บนหัว คือสมณพราหมณ์. บางคนอาจจะไม่เคยฟังคำว่า “สมณพราหมณ์” ; จะจำกัดความสั้น ๆ เพื่อให้ง่ายแก่การจดจำหรือเข้าใจว่า สมณะ หมายถึงบรรพชิตประเภทที่ไม่ครองเรือน ; พราหมณ์ เป็นบรรพชิต หรือภริยะบรรพชิต ที่ครองเรือน แต่ก็ทำหน้าที่คล้าย ๆ กัน. พระในบ้านเรือน ตามบ้านเรือน มีการครองเรือน มีลูกมีเมีย ก็เป็นพระประเภทหนึ่ง เขาเรียกว่าพราหมณ์. พระที่ไม่มีการครองเรือน คือไปไกลมาก อีตระมาก สูงมาก เขาเรียกว่าสมณะ. เขามาบวชกัน เรียกว่า “สมณพราหมณ์” แปลว่า สมณะ และพราหมณ์. นี่มันเป็นภาษาอินเดีย ชาวอินเดียพูด พระพุทธเจ้าพูดอย่างภาษาของชาวอินเดีย ก็พูดว่าสมณพราหมณ์ ; คำที่มีอยู่จริงในสมัยนั้น.

สมณะก็คือนักบวชที่ไม่มีการครองเรือน เช่นเดียวกับองค์พระพุทธเจ้าเอง รวมทั้งนักบวชเหล่าอื่น. ทำหน้าที่เหมือนกันคือ การยกสถานะทางฝ่ายวิญญูณ หรือแก้ไขปัญหาทงฝ่ายวิญญูณในระดับสูง. พวกพราหมณ์เป็นพวกครองเรือน ก็ไปสู่ระดับสูงไถ่ถอนไม่ได้; หรือบางทีก็หมายถึงการกระทำที่ได้เข้าใจผิดกันมาแต่ก็กำบรรพ์แรกเริ่มเดิมที. ความสูงทางวิญญูณของพวกพราหมณ์ก็หมายถึงบุญญาญ ให้ไล่ตายไปเกิดในสวรรค์ ในโลกที่สูงสุด. พราหมณ์มักจะเป็นเสียอย่างนี้ เป็นที่พึงทางวิญญูณชนิดมีจนาทิฎฐิ; ทำการบุญญาญหลายอย่างหลายชนิด กระทั่งฆ่าคนเพื่อบุญญาญให้แก่พระราชา เพื่อเข้าไปเกิดในสวรรค์. ฝ่ายสมณะไม่ทำอย่างนั้น ช่วยให้ทำการบุญญาญเหมือนกัน แต่บุญญาญอย่างอื่น; เช่นบุญญาญด้วยการสละเสีย ซึ่งตัวกู – ของกู เพื่อไปนิพพานโน้น ไปสู่สิ่งสูงสุดคือนิพพาน. แต่อย่างไรก็ตาม ก็เอาความมุ่งหมายเดียวกัน ที่ว่าต้องการความสูงสุดฝ่ายวิญญูณจึงเอาไว้ข้างบน เป็นทิศเบื้องบนเป็นสมณพราหมณ์.

ที่นี้เรามองดูความหมาย ที่มีอยู่เป็นชั้นๆ : ความหมายของสมณะ - พราหมณ์ในทางฝ่ายวัตถุ ฝ่ายชีววิทยาโน้นมีไม่ได้ เพราะมันเป็นเรื่องทางวิญญูณล้วน ทางจิตใจล้วน. ถ้าจะมองกันอย่างอันธพาลหน่อยก็ว่าเป็นคนขอลาน; ฝ่ายวัตถุเป็นคนขอลาน ทำข้าวปลาอาหารให้เปลือง โดยไม่ทำการงานอะไร, เอาเปรียบ เหมือนกับเรื่องในพระบาลี ในกสิสูตร ที่มีอยู่สูตรหนึ่ง พระพุทธเจ้าจะไปทรมานพราหมณ์คนสำคัญคนนี้ ทรงถือบาตรไปยังที่เขาทำสังเียนายอยู่. พราหมณ์นั้นก็พูดตะเพิดให้พระพุทธเจ้าว่า ไปทางอื่นซิ, ไปทำไร่ไถนา ไปทำมาหากินซิ, อย่าเอาเปรียบ, อย่าถือบาตรมายืนขออยู่อย่างนี้ซิ.

พระพุทธเจ้าก็ตรัสตอบว่า ฉันก็ทำอย่างนี้ ทำไมแกว่าอย่างนั้น. พราหมณ์นั้นก็แย้งถามว่าทำอย่างไร ไม่เห็นมีควาย มีไถอะไรเลย. พระพุทธเจ้า

ครั้นตอบเป็นคาถา มีใจความว่า : ศรัทธา เป็นข้าวพืชสำหรับหว่าน ; ณะบะอาณเพียร เป็นน้ำสำหรับทำนา ; มีทริโศตอัปปะเป็นคันไถ เป็นเชือกชักแล้ว ; . ว่าอะไร ๆ ไปอีก จนกระทั่ง พรหมมณีเกิดแสงสว่างขึ้นมาในเวลานั้นกลายเป็นสัมมาทิฐิ : เป็นอริยมรรค. แต่สำหรับพวกวัตถุนิยม เห็นแก่วัตถุก็เห็นว่า พวกสมณะนี้ก็แค่กินข้าวฟรีเท่านั้นเอง ไม่ทำไรไถนา ไม่ทำมาหากินคอยแต่จะกินฟรี ; ในสายตาของพวกวัตถุนิยมมันก็เป็นอย่างนี้.

ที่เราเห็นกันอยู่ รับรองกันอยู่ สถาบันของสมณพรหมณ์ก็คือ เขายกไว้ให้เป็นบุคคลอยู่ในระดับสูงและศักดิ์สิทธิ์ สำหรับประกอบทำพิธี แนะนำสั่งสอน ; พุทธง่าย ๆ ก็คือว่า มีไว้สำหรับไหว้ สำหรับประกอบพิธี. ภาพในโรงมหรสพทางวิญญาณของเรา ภาพนั้นก็เหมือนกันที่ว่า “สมัยนี้พวกเราเอาแต่ไหว้ พอบอกให้ประพาศิธรรมก็ทำ”. คนสมัยนี้มีสมณพรหมณ์ไว้ ก็เพียงสำหรับไหว้ แล้วสำหรับทำพิธีเท่านั้น พอจะให้ประพาศิธรรมหลักธรรม ก็เฉยเสียเอามืออุดหูเสีย ; กำลังเป็นอย่างนี้มากขึ้นทั่วโลก. สมณพรหมณ์ก็ลดลงมาเหลือแต่เพียงมีไว้ไหว้. มีไว้ทำพิธีเท่านั้น.

แต่ว่าอุดมคติทางฝ่ายวิญญาณนั้น สมณพรหมณ์มีไว้สำหรับยกสถานะทางวิญญาณ ให้ถึงระดับสูงสุด ; เป็นผู้นำทางวิญญาณ หรือยกฐานะทางวิญญาณให้ขึ้นสู่ระดับสูงสุดที่มนุษย์ควรจะได้ ควรจะถึง. เพราะฉะนั้นจึงเอามาไว้เป็นทศเบื้องต้น อยู่บนหัว. นี่ต้องมองให้เห็นความสูงนี้ให้ได้ จึงจะรู้จักสิ่งนี้ หรือความสูงของความหมายแห่งความเป็นมนุษย์ หรือสิ่งที่มนุษย์ควรจะต้องได้ต้องถึง. นี่เป็นทศเบื้องต้น มีความหมายเป็นชั้น ๆ อย่างนี้.

ทศสุดท้ายทศเบื้องต่ำ อยู่ข้างล่างเรียกว่าบัวไฟร์, ใช้ภาษาโบราณว่าบัวไฟร์. ส่วนสมัยประชาธิปไตยสมัยปัจจุบันเขาเกลียดคำนี้ เขาเขียนไปไว้ไหน

ก็ไม่รู้; แต่ด้วยความใจ. สิ่งทีเรียกว่า “บ่าวไพร่” มันก็ยังมีอยู่ เพราะเมื่อคนหนึ่งมีอำนาจ คนที่ไม่มีอำนาจก็ต้องตกอยู่ข้างล่างเสมอไป. เป็นเบี้ยล่างเสมอไป นั่นแหละคือบ่าวไพร่ในความหมายใดความหมายหนึ่ง. ที่นี้คำว่า “อำนาจ” นั้นมันไม่ใช่เป็นอำนาจอย่างทางอาวุธ ทางกำลังเสมอไป; มันมีอำนาจเงิน มีอำนาจสติปัญญา มีอำนาจอะไร ๆ อีกหลาย ๆ อย่างที่เขาใช้. เมื่อเขาใช้อำนาจอะไรสำเร็จ คนที่ถูกใช้ ก็กลายเป็นบ่าวไพร่. ฝรั่งเอาเงินมาล่อคนไทยให้กลายเป็นบ่าวไพร่ไปเสียเมื่อไรก็ได้.

ระวังให้ถี่ คำว่า “บ่าวไพร่” ยังไม่หมด ยังไม่มีทางที่จะหมดได้ ตลอดเวลาที่อำนาจยังมีอยู่ในโลก; นี่ก็เข้ากับพุทธภาษิตที่ว่า “วโส อัสสวียัโลกะ” อยู่เสมอไป *อำนาจเป็นใหญ่ในโลก.* ผู้หญิงก็เอาผู้ชายเป็นบ่าวไพร่ได้ เพราะมีความสวย ความงามของเขาคืออำนาจ. ผู้ชายที่มีปัญญายาวเป็นหางก็อาจจะมองผู้หญิง ที่ไม่มีอะไรเลย มีแต่ความสวยงามนี่ก็ได้. ภาพเขียนปริศนาธรรม เขาให้ผู้ชายถือคาน มีเวทมนต์คาถา อาคมอะไรมาอย่างสมบูรณ์; ในที่สุดก็มาพ่ายแพ้แก่นางยักษิณี ที่ปลอมเป็นผู้หญิงสวย โหนชิงช้าเล่นอยู่ที่โคนไม้. นี่ก็อำนาจที่ลึกลับ ที่ทำคนให้เป็นบ่าวไพร่.

เดี๋ยวนี้ก็มีลูกจ้าง มีกรรมกร มีผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาได้อำนาจ; มันก็อยู่ในลักษณะที่เป็นทึบเบี่ยงต่างทั้งนั้นแหละ. ผู้ที่อยู่ต่ำกว่าในลักษณะใดก็ตาม ก็ถือว่าอยู่ในทึบเบี่ยงต่างทั้งนั้น. เราต้องมองดูแล้วปฏิบัติให้ถูกต้อง.

ในทางวัตถุ เขามีทาส มีบ่าวไพร่ เอาไว้ใช้งาน. เอาไว้ทำบุญบุญย่าเล่นตามความต้องการของตน; นั่นมันเป็นความหมายบาเดื้อนทางวัตถุและกัฬนสมัยไปแล้วในปัจจุบันนี้. ก่อนนี้เขาซื้อขายคนกันได้, เอาไปเป็นทาส แล้วเอาไป

ทำอะไรก็ได้ทั้งทาสหญิงทาสชาย. เคี้ยวนี้ก็มีคําศัญญาเป็นผู้รับใช้; เรามีอำนาจอะไรอันหนึ่ง ทำให้เขายอมมาเป็นผู้รับใช้; นี่ความหมายทรงสังคมทั่วไป บ่าวไพร่มีไว้ใช้สอย มีไว้ประคับเกียรติก ในที่สุด. เขามีบ่าวไพร่ไว้เพื่อประคับเกียรติกมี. เอาไว้เป็นเครื่องมือสำหรับแสวงหาประโยชน์ หรือเป็นเครื่องเอาเปรียบอยู่ โดยความหมายหนึ่งก็มี. คนที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดแล้วทำอะไรได้เมื่อไร สติปัญญามันผลิตอะไรได้เมื่อไร; มันต้องใช้แรงงานลงบนใคร หรือบนคนหมู่มากหนึ่ง ผลผลิตมันจึงจะออกมา. เพราะฉะนั้นคนใช้ หรือกรรมกร หรือบ่าวไพร่ หรือทาสก็อยู่ในความหมายอันนี้; เป็นตัวแรงงานที่ผู้มีสติปัญญาจะใช้ให้ผลิตอะไรออกมา. นี่ความหมายทั่วไปทางสังคมวิทยา มนุษยวิทยา ปรัชญาอะไรมันก็ไปได้เพียงแค่นี้.

ถ้าคุณทำฝ่ายวิญญาณ เป็นอุกมคติสูงสุดทางฝ่ายวิญญาณ ก็ขอให้ดูด้วยความเคารพ ว่าทาส หรือบ่าวไพร่ นี่ก็เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ที่จะเดินทางไปนิพพาน; มันเป็นบทเรียน. ผมอยากจะพูดอย่างนี้ด้วยซ้ำไปว่า *บ่าวไพร่ทาส นิราชา* นี่เป็นบ่อเกิดสำหรับบุญ. คนเราต้องลงเคราะห์ก่อนยากจน หรือผู้ที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ มันจึงจะไถ่บุญ. ถ้าไม่มีคนเหล่านี้เสียแล้ว ไม่มีใครจะทำบุญอะไรได้. เพราะฉะนั้นคนที่ฉลาดแคลน คนที่ไร้สมรรถภาพ คนช่วยเหลือตัวเองไม่ได้มันแหละ มันเป็นบ่อเกิดแห่งบุญ; กระทั่งคนกาบอด คนพิการอะไรก็ตาม มันก็เป็นบ่อเกิดแห่งบุญ. บ่าวไพร่เขามาฝากเนื้อฝากตัวให้เราช่วย ก็ควรจะมองไปในแง่ที่ว่า เขามาทำให้เราไถ่บุญ อย่าไปกตัญญู ช่มเหงเขา เอาเปรียบเขา. แม้แต่ลูกจ้าง แม้แต่ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา ก็จงมองเขาอย่างนี้ มันจึงจะเป็นอุกมคติทางวิญญาณ.

ที่นี่ บุญที่ต่ำ ๆ ก็คือเราเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมตตา กรุณา เราก็ไถ่บุญ. บุญที่สูงขึ้นไปก็เพื่อที่เราจะทำลายความเห็นแก่ตัวของเรา หรือควบคุมกิเลส

ของเรา. บ่าวไพร่ก็เป็นฝ่ายที่ต้องจำนนจำยอมด้วยความจำเป็น เราค่าเขาก็ได้ เราเสียเขาก็ได้; นั้นมันจะทำให้เรามีเล่ห์มรกขึ้น ทำให้เป็นบ้ามากขึ้น; จะตกนรก. ที่นี้ถ้าเอามาสำหรับเป็นบทเรียน สำหรับเราฝึกหัดบังคับตนเอง ไม่โกรธ ไม่เอาเปรียบ แล้วก็ไม่ค่าเขา ออกลั่นโทสะได้. ถ้าใครออกลั่นโทสะแก่ บ่าวไพร่ได้ ก็หมายความว่า มันออกลั่นได้ถึงที่สุด: เพราะเป็นผู้ที่สำหรับใคร ๆ จะไม่ออกลั่น.

ที่นี้เราจะไม่ยอมให้เรารู้อ่านาแก่โทสะจริต หรือไม่เห็นแก่ตัว; ฉะนั้น บ่าวไพร่ที่มาในฐานะเป็นผู้ช่วยสนับสนุนให้ไม่เห็นแก่ตัว ช่วยสนับสนุนให้นาย ลีขึ้น สูงขึ้นจากความไม่มีบุญ มาเป็นผู้มีบุญ มาเป็นผู้ที่หมกตัวกู - ของกู ได้เหมือนกัน. ถ้าใช้บ่าวไพร่เป็นบทเรียน ฝึกหัดให้ทำหลายตัวกู - ของกู มันก็ทำได้ ตีมาก; เพราะความทรงรรมความนี้ไม่เป็นที่ขัดแย้งความออกนอกของนาย. มันกลายเป็นเครื่องที่ทำให้นายต้องฝึกฝนตัวเอง ปฏิบัติตัวเองให้เกิดความออกลั่น ออกทน ไม่เห็นแก่ตัว; นับตั้งแต่ต้องช่วยเหลือเลี้ยงดูเขา เอาใจใส่เขา รักเหมือนลูก เหมือนหลาน; แม้บ่าวไพร่ไม่สบายเจ็บไข้ ก็ไปเอาใจใส่เหมือนกับลูกกับหลาน; นั่นคือธรรมเนียมโบราณมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล.

เพราะฉะนั้นระบบทาสของพวกพหุทอบริษัทไม่จำเป็นจะต้องเลิก ระบบทาสของพวกภคินีศากยเท่านั้นจะต้องเลิก จะได้เป็นประชาธิปไตย. ระบบทาสอย่างธรรมะนี้ไม่จำเป็นจะต้องเลิก ไม่ควรเลิก เพราะคนที่คอยสมรรถภาพ ช่วยตัวเอง ไม่ได้ นี้ยังคงมีอยู่ในโลกทั่วไป; เราก็ต้องช่วยเขา มาให้อยู่ในความอุปการะทุกประการ. มันก็เป็นทาสอยู่ในความหมายนั้นแหละ หลีกไปไหนไม่พ้น ในเรื่องเป็นบ่าวไพร่หรือเป็นผู้ที่จะต้องดูแลเลี้ยงดูอย่างบ่าวไพร่; แต่มันเปลี่ยนเป็นว่าเขาเป็นบุญเป็นกุศลกันดีกว่า; ฉะนั้นเราสงเคราะห์ผู้ที่คอยสมรรถภาพนั้น อย่างเขาบุญเขากุศลกัน เหมือนที่ทำงานอยู่ทุกวันนี้; มันก็ต้องเอาสิ่งอื่นมาต่อ

มาดี มารุ่งก้าวหน้าใหญ่. เหมือนสมัยพุทธกาลเขาใช้ : เศรษฐีเลี้ยง บ่าวไพร่ บริวารไว้มากมาย แล้วก็ช่วยเหลืออุ้มชู; บางทีหมู่บ้านทั้งหมู่บ้าน อยู่ในความอุ้มชูของเศรษฐีคนหนึ่งเท่านั้น. พระเจ้าแผ่นดินก็มอบหมายให้; แล้วไม่มีการกดขี่ มีอะไรก็ช่วยกัน เป็นอะไรเป็นช่วยกัน; ถึงวันพระแปดค่ำ ไปวัด ไปรักษาศีล ไปทำงานทำอะไรช่วยกัน. มันกลายเป็นทาสที่มีความสุข ไม่อยากจะหลุดไปจากความเป็นทาส เพราะตนเองมันถ้อยสมรรถภาพ ช่วยตัวเอง แท้ๆ ไม่ได้.

นี่รวมความแล้วว่า ผู้ที่ต้องเข้ามาฟังพาศาสนาในบุญอะไรก็ตาม อยู่ใน ทิศเบื้องต่ำ จะต้องมองดูเขาในลักษณะอย่างนี้; อย่างมองดูกันในลักษณะผู้ที่ ควรกดขี่ ผู้ที่ควรเอาเปรียบ ผู้ที่ควรทำนาบนหลังเขา อะไรทำนองนี้; นั่นมัน ไม่ถูก ความหมายของคำว่า “บ่าวไพร่” ในทางที่เป็นอุคตคติทางฝ่ายวิญญาน. ฉะนั้นมันก็เลยเอาทาสหรือบ่าวไพร่นี้เป็นทิศ ๆ หนึ่งที่ต้องให้ความเคารพต้องไหว้, เป็นทิศที่ต้องไหว้ด้วย.

เราได้ทุกคนมาตั้งแต่ต้นแล้ว ว่าทิศทั้งหลายนี้เป็นสิ่งที่ต้องไหว้. มันพอนึกได้ถึงทิศทั้งหลายอยู่ พระพุทธเจ้าตรัสว่า การไหว้ทิศของอารยชน เขาไม่ได้ไหว้อย่างนั้น; เขาไหว้กันอย่างนี้ คือให้ความเคารพแก่ทิศเบื้องหน้า — คือบิดามารดา, ทิศเบื้องหลังคือ บุตรภรรยา, ทิศเบื้องขวา คือ ครูบาอาจารย์, ทิศเบื้องซ้ายคือ ญาติมิตร. ทิศเบื้องบนคือ สมณพราหมณ์, ทิศเบื้องต่ำคือ บ่าวไพร่; ต้องไหว้. ใช้คำว่าไหว้บ๊วว คือให้ความนับถือ ให้ความเคารพ ให้ความเอาใจใส่; จัดไว้ในฐานะที่ว่า จะเป็นผู้ร่วมทางเดินกันไป ในทางบุญ ภาวนา และเดินไปหานิพพานด้วยเหมือนกัน. ทั้งหมดนี้กลายเป็นเรื่องไปนิพพาน. ทั้ง ๖ ทิศเราไหว้ด้วยการปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้อง แล้วก็ไปนิพพาน.

วันนี้จะไม่พูดอะไรมาก นอกไปจากคำพูดคำหนึ่งมันมีความหมาย หลายชั้นอย่างนี้; ไปลองทบทวนดู. คำว่า “พ่อแม่” ความหมายคำเดียวก็เป็น

เรื่องเพียงพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ เหมือนกับสัตว์ผู้สัวเมีย หรือต้นไม้ที่มิถิการสืบพันธุ์ ทางเพศผู้เพศเมีย. ทางสังคมสูงขึ้นมา พ่อแม่ก็เป็นผู้รับผิดชอบต่อบุตร. สูงขึ้นไปถึงอุดมคติ พ่อแม่ก็พอระหัดกันประจำบ้านเรือน.

คำว่า “บุตร” ความหมายทั่วก็คือ ผลิผลที่เกิดมาจากการสืบพันธุ์. ความหมายสูงขึ้นมา ก็เป็นผู้ที่จะทำความปัสัใจให้แก่พ่อแม่ด้วยการสืบสกุล. ความหมายสูงสุดก็ว่า ผู้ที่จะได้รับมรดก การเดินทางไปนิพพานต่อจากพ่อแม่ ก็จะไปถึงให้ได้.

คำว่า “ภรรยา” ความหมายต่ำ ก็เป็นผู้สืบพันธุ์เหมือนพืชและสัตว์. ทางสังคมเอาไว้เป็นเครื่องช่วยบำบัดปัญหาต่างๆ ทางความรู้สึก ทางอะไรตามธรรมชาติบ้าง; เป็นเครื่องโอ้อวดกันบ้าง. เป็นเครื่องแสวงหาความสุขอย่างโลกๆบ้าง. แต่ความหมายสูงสุด ภรรยากู้ตัวเมียนี้จะต้องเป็นผู้แบ่งเบาภาระหนัก ในการเป็นอยู่ในโลกนี้ เพื่อให้เกิดการศึกษา เข้าใจชีวิตในส่วนลึก เพื่อจะเบื้อหน่าย เพื่อจะพ้นจากโลก เพื่อจะไปเหนือโลกด้วยกัน; ไม่ใช่เป็นเพื่อนลุ่มหลงกันอยู่ที่นี่ แต่เป็นเพื่อนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้มันก้าวหน้าไปในทางสูง.

“ครูบาอาจารย์” นี้ ไม่ใช่คนที่รับจ้างสอนหนังสือเป็นอาชีพ หรือใช้สติปัญญาเป็นสินค้าขายแก่กุลบุตร เอาเงินมาเลี้ยงชีวิต. ครูบาอาจารย์ต้องเป็นผู้นำทางฝ่ายวิญญาณ เพื่อไปนิพพานแม้ในระยะเริ่มต้น.

“ญาติมิตร” ก็เหมือนกัน ไม่ใช่เพื่อนกินเหล้า เพื่อนอบายมุข หาความเพลิดเพลินให้แก่เกิดต. มันต้องเป็นเพื่อนช่วยเหลือกันและกัน ในหน้าที่การงานของมนุษย์. ความหมายสูงสุดก็เดินเคียงข้างกันไปเรื่อย กว่าะถึงนิพพาน.

“อุดมพรหมณ์” ไม่ใช่คนเขตกาน กินอาหารของชาวบ้านฟรี เอาเปรียบผู้อื่น เป็นกาฝากสังคม เหมือนที่เขาคูณกัน. ความหมายที่เขาใช้กันอยู่เถียวนี้ มันกลายเป็นเอาไว้ไว้หัว เอาไว้ทำพิธีเสียมากกว่า. แต่ความหมายสูงสุดต้องเป็นผู้นำ หรือผู้ยกสถานะทางวิญญาณ ในระดับสูงสุดของโลก ไม่ใช่ของเราคนเดียว.

“บ่าวไพร่” ก็ไม่ใช่บุคคลที่เราจะทำนาบนหลังเขา ต้องเป็นผู้ที่มีไว้สำหรับให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน ตามที่ว่ากรรมมันจำแนกคน สัตว์ทั้งหลาย กรรมเป็นผู้จำแนกให้มีวรรณะ ให้มีชั้น มีวรรณะซึ่งมันเลิกไม่ได้. อย่าอวดดีไปว่า จะให้เลิกชั้นวรรณะ นั้นมันเลิกไม่ได้ พุทไปแต่ปากบ้า ๆ บอ ๆ เท่านั้น. เพราะว่ากรรมมันเป็นผู้จัดให้เกิดชั้นวรรณะ ขึ้นมาโดยธรรมชาติ ไม่ใช่คนจัด; เพราะฉะนั้นคนจึงเกิดมามีกรรมมาก มีบาปมาก มีพิกลพิการ ค้อยสติปัญญา มันก็เป็นชั้น; มันจะมีการเป็นอยู่เหมือนกันไม่ได้. ที่จะเป็นอย่างเดียวกันนั้นแหละเป็นต้นตอให้เกิด *dialectic materialism* เป็นคอมมิวนิสต์ เป็นอะไรขึ้นมา; นี่ก็เพราะไม่รู้เรื่องกรรม. เราก็คงสถานะของเขาวา เขามีกรรมเหมือนเราเหมือนกัน; แล้วก็ช่วยแก้ไขไปตามเรื่อง. คนที่ค้อยสมรรถภาพไว้สติปัญญาโดยธรรมชาติ มาโดยกำเนิด ทางสติปัญญาก็ตาม ทางร่างกายก็ตาม ต้องช่วยเขาด้วยความเคารพ เหมือนกับไว้.

ความหมายในระดับต่างๆ กันของคำแต่ละคำ ที่มาเป็นชื่อของภิกษุที่เราจะต้องไว้ ในเมื่อเราเป็นผู้ครองเรือน เป็นคฤหัสถ์ มันมีอยู่อย่างนี้; จะมากจะน้อย จะหนักจะเบาอะไรก็ตาม ก็ไปคิดดูเอง; แต่ว่ามันหนักไม่พ้น จะต้องทำแล้วก็ต้องทำให้ถูก. ถ้ากลัวก็อย่าไปเป็นคฤหัสถ์, ถ้าอยากเป็นคฤหัสถ์ก็อย่ากลัว; จะต้องทำให้ถูกต้อง; ก็เป็นเรื่องประเพณีธรรมที่สูงส่งอยู่ในตัว ในความเป็นคฤหัสถ์นั้น. พระพุทธเจ้าท่านสอนเรื่องภิกษุโดยความมุ่งหมายอย่างนี้.

พอกันทีเวลาหมดเท่านี้.